

DEMÉNY LAJOS

NEMZETISÉGTÖRTÉNETI MUNKAPROGRAM

A hazai nemzetiségek múltja olyan területe a romániai történetkutatásnak, amely elég hosszú időn át maradt műveletlen. Marxista történetírásunk azonban számol azzal a valósággal, hogy Románia története a román nemzet és a vele együttélő nemzetiségek története. A történelemkutatás e hazai sajátosságát azt jelenti, hogy figyelmet kell fordítanunk a Románia területén élő magyarok, németek, szerbek és más nemzetiségű dolgozók múltjának feltárására. Ebből az elvi álláspontból indult ki az az elgondolás — és született meg gyakorlati kivitele —, hogy a történetkutatásnak élén járó bukaresti Nicolae Iorga Történeti Intézet keretében jöjjön létre a nemzetiségek történetét kutató munkacsoport.

Már az induláskor tisztáznunk kellett, hogy mit fogjon át a munkakör. Hangsúlyoznunk kell, hogy a Románia területén élő összes nemzetiségek történetének vizsgálatát jelöltük meg a munkacsoport feladataként. Nem esett szó arról hogy a munkakörünket csak bizonyos korszakokra korlátozzuk. Ez az elvi álláspont azt jelenti, hogy erőnktől és lehetőségeinktől függően egyaránt kutatni akarunk minden korszakot, és figyelmünk minden olyan kérdésre kiterjed, amely a Románia területén élő bármely nemzetiség múltjához fűződik. Nincs szándékunkban csupán a feudáliskori Erdély vagy Dobruzsza történetére szorítkozni. Mindenképpen azon leszünk, hogy a szocialista tudat mai fejlesztése szempontjából oly fontos szerepet játszó újkori és legújabbkori problémák is minél szélesebb teret kaphassanak.

A közös múlt tanulmányozása, haladó közös hagyományaink állandó ápolása a hazai történetírás egész arcvonalának egyik legfontosabb feladata. Munkacsoportunk a mai romániai történetírás szerves részeként vállalja, hogy az e téren reá háruló munkát becsülettel és teljes odaadással végzi. Úgy gondolom, hogy a testvéri együttműködés jegyében és továbbfejlesztése szellemében a közös megismerés, a kölcsönös megbecsülés frontját olyan feldolgozásokkal szélesítsük, melyek nemcsak a szakkörök, hanem a közvélemény felé is megfelelő színvonalon közvetítik a nemzetiségek történetének egyik-másik sajátos vetületét.

Munkánkat a kölcsönös megismerés, megbecsülés, baráti együttélés és testvéri együttműködés szolgálatába óhajtjuk állítani. A múlt tükrében is világosabban akarjuk látni nemzetiségünk feladatait, hogy realisan mérhessük fel helyzetünket, tudatosíthassuk az itt és ma élni akarás szellemében. Ezt nem is olyan egyszerű megvalósítani éppen a történetírásban, ahol annyi a gyom, a megkövesedett felfogás. Felelősségünk nagy. Meglehet, szembe kell majd néznünk bizonyos félreértésekkel, és semmi sem biztosíthat afelől sem, hogy a mi munkánk tévedésmentes lesz. Örömmel

vettük és vesszük tudomásul azt a széles körű érdeklődést, mely nyomon követi lépéseinket, számon kéri majd és mérlegeli eredményeinket.

Mindezeket szem előtt tartva fogtunk hozzá a munkacsoport közeli és távlati terveinek kidolgozásához. Mindenekelőtt számba kellett vennünk mindazokat, akiknek közvetlen közreműködésére számíthatunk. Viszonylag kis számú fiatal, és sok tekintetben még kellő tapasztalattal sem rendelkező munkacsoportunk csupán saját erejére támaszkodva nem birkózhat meg a reá háruló feladatokkal. Ez az elgondolás vezetett arra, hogy már munkatervünk kidolgozásának fázisában megvitassuk tennivalóinkat a hozzáértő szakemberekkel. Így tehát szándékunkban áll mindenkit bevonni munkánkba, akinek a nemzetiségek múltjának kutatása igazán szívügye, aki akar és képes együttműködni velünk. A Nicolae Iorga Történeti Intézet Nemzetiségtörténeti Osztálya tevékenységét főleg a Kolozsvári Régészeti és Történeti Intézettel s a Babeş—Bolyai Tudományegyetem bölcsészeti karával való szoros együttműködésre építi, de nem kevésbé számít a marosvásárhelyi, nagyszebeni, temesvári akadémiai kutatóközpontok közvetlen támogatására és közreműködésére. A közös megbeszélések folyamán arra törekedtünk, hogy tervfeladatainkat egybehangoljuk. A nemzetiségek történetének kutatása így egyre fontosabb szerephez juthat. Megkezdtük a kapcsolatok kiépítését azokkal a múzeumokkal, könyvtárakkal és levéltárakkal, amelyekben e kérdések iránt megvan a kellő érdeklődés, és amelyeknek jól képzett szakembereik vannak. Nagy szerepet tulajdonítunk a közreműködésnek, hiszen ezek az intézmények sok esetben olyan szakemberekkel és anyagi lehetőségekkel rendelkeznek, amelyek fellendíthetik munkánkat. Bízunk abban, hogy nem zárkoznak el a velünk való együttműködéstől a középiskolákban vagy más művelődési intézményekben dolgozó szakemberek sem.

Kisebb munkacsoportonként találkozót szándékozunk szervezni, amelyeken a feladatok pontos meghatározása és az eredmények kritikai felmérése lesz napirenden. Idővel szélesebb körű tudományos vitaüléseket is rendezünk hazánk különböző kutatóközpontjaiban vagy egyik-másik múzeumban.

Kialakulóban lévő munkatervünk a következő munkaterületekre terjed ki: forráskiadás, tanulmánykötetek és összefoglaló munkák megjelentetése, segédeszközök kidolgozása.

A forráskiadási tevékenységet azért tartjuk fontosnak, mert e nélkül nem teremthetjük meg a nemzetiségtörténet fejlődésének biztos alapjait és jövőjét. Gondolunk itt nemcsak az elbeszélő források, hanem az okleveles és más természetű források kiadására is. Közelebről több sorozatot szándékszunk indítani. A *középkori Erdély magyar elbeszélő forrásai* című sorozat irányítását Jakó Zsigmond egyetemi tanár volt szíves vállalni. Itt sorra kerülnek Cserei Mihály, Kemény János, Bethlen Miklós, Szalárdi János, Wesselényi István és más — a hazai magyar sajtóban már vitatott — erdélyi magyar feudális kori történet- vagy emlékiró szövegének kiadására. A német kollégákkal való megbeszélések során szóba került *A középkori Erdély szász elbeszélő forrásai* sorozatának elindítása is.

Szóvá kell tennem, hogy e munka nem is olyan könnyű, hiszen — új, kellő kritikai jegyzetekkel — a mai tudományos követelmények mércéjét megütő kiadásokra gondolunk. Természetesen a szövegeket külön

kötetenként eredeti nyelvükön tesszük közzé, és amennyiben az egész romániai történetírás szempontjából fontosak, támogatni fogjuk román nyelvű kiadásukat is. Az elbeszélő források kiadásán kívül megkezdtük az előkészületeket két fontos régi sorozat felújítására. Az egyik az *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, melynek V. kötete régen készen áll Gustav Gündisch szorgalmából.

Több megbeszélés tárgya volt a *Székely Oklevéltár* új sorozatának elindítása. A viták során olyan — véleményem szerint igen értékes — elgondolás született, hogy az új sorozat ne legyen csupán folytatása a réginek, azaz ne szorítkozzék csak a székelyekre vonatkozó okleveles anyag közzétételére, hanem ölelje fel a székely székek naplóit, az összírások és lustrák anyagát, a székely városi, kézműipari és kereskedelmi életet tükröző források kiadását. Mivel az okleveles anyag kiadásának kellő előkészítése sok időt igényelne, úgy döntöttünk, hogy még ez évben hozzáfogunk Udvarhelyszék XVI. század végi magyar nyelvű jegyzőkönyveinek szövegi előkészítéséhez. A *Székely Oklevéltár* új sorozatának első három-négy kötete tehát ezt az anyagot ölelné fel. Tervünk szerint két éven belül az első kötet már az olvasók kezében lesz. E nehéz és felelősségteljes munka irányítását Pataki József egyetemi tanár vállalta. Bár sok erőt köt majd le Udvarhelyszék naplóinak kiadása, nem áll szándékunkban elhalasztani az okleveles anyag közzétételét sem, annál is inkább, mert Bözödi György fáradozásai révén már évek óta készül a munka. Imreh István egyetemi tanár kezdeményezésére és irányításával még ez év folyamán hozzálátunk a XVII. századi székely összírások és lustrák lemásolásához és legépeltetéséhez.

Újkori és legújabb kori forráskiadványaink terén egyre világosabban rajzolódik ki az erdélyi magyar szocialista, kommunista és antifasiszta sajtó anyagának felmérése és egy ilyen irányú forrásközlés elkezdésének a gondolata. Felvetődött az a terv is, hogy közzétegyük a két világháború közötti erdélyi magyar kommunisták pereinek anyagát.

Nagyjából ezek azok a forráskiadások, amelyeknek megvalósítását többé-kevésbé világosan látjuk. Nem zárkózunk el azonban semmilyen más irányú tematikai forráskiadástól, ha ilyen javaslattal velünk együttműködve bárki előáll.

A Nicolae Iorga Történeti Intézet Nemzetiségtörténeti Osztálya legfontosabb feladatai közé sorolja a feldolgozásokat. Előbb a szükséges előtanulmányokat kell elvégeznünk. Ahhoz például, hogy az erdélyi magyar művelődés történetét összefoglaló munkában tárhassuk az olvasóközönség elé, új részlettanulmányokra, tanulmánykötetekre van szükség. E célból több tanulmánykötet-sorozatra gondoltunk. Ezek közül már kezdenek kirajzolódni a következők: *Tanulmányok az erdélyi magyar feudális kori művelődés múltjából* Jakó Zsigmond egyetemi tanár irányításával és szerkesztésében; *Tanulmányok az erdélyi magyar újkori és legújabb kori művelődés történetéből* — a sorozat gondozója és szerkesztője Jordáky Lajos tudományos kutató; *Tanulmányok a székelyek történetéből* — a sorozat gondozója Imreh István egyetemi tanár. E tanulmánykötetek magyar nyelven jelennek meg; csak azokat a tanulmányokat közölnők román nyelven is, amelyek a román olvasóközönség érdeklődésére is számíthatnak. Az első két sorozattal Jakó Zsigmond professzornak az a távlati terve, hogy végre színvonalas összefoglaló szülessen és kerüljön az

olvasóközönség kezébe az erdélyi magyar művelődés évszázados fejlődéséről. Nyilván ez a tervünk a székelység történetére vonatkozó tanulmányköteteinkkel is. Öt-hat év távlatában talán sikerül egy átfogó székely történetet megírni.

Hasonló tanulmánykötet-sorozatokat óhajtunk indítani az erdélyi századok és bánági svábok történetéről. Német kollégáink Carl Göllner vezetésével már ez évben hozzáfognak a romániai németek történetének összefoglaló feldolgozásához. Gondolunk továbbá a bánági szerbek, a dobudzsai törökök és tatárok, a romániai zsidóság, a Duna-deltai lipovánok és az ukránok helyi történetének behatóbb tanulmányozására. Már e téren is hozzáláttunk a külső munkatársak bevonásához.

Bonyolult és nehéz kérdések elé állít a romániai nemzetiségek két világháború közötti történetének kutatása. Meggyőződésünk azonban, hogy e kérdések legjobb szakértője, Bányai László professzor, aki munkánkat eddig is nagy figyelemmel kísérte és támogatta, ezúttal is mellettünk lesz és mindazokkal együtt, akik e korszak élő szemtanúi és verbeli történészei, elősegíti e nehéz kérdés tanulmányozását. A segédeszközök kidolgozása tekintetében elsősorban a megfelelő szakirodalom kritikai bibliográfiájára gondoltunk, melyet a tanulmánykötetekben közölünk.

Szorosan kapcsolódik terveink valóra váltásához a nyomdai tér kérdése. A Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának elnöksége — mint eddig is — legmesszebb menő támogatásáról biztosít. Az Akadémiai Kiadóval folytatott ilyen irányú megbeszéléseink is sokat ígérnek. Kedvező körülmények között indul együttműködésünk a Politikai Kiadó magyar nyelvű szerkesztőségével. Nem kételkedünk abban, hogy a Kriterion Kiadó igazgatósága szintén hozzájárul majd munkáink megjelenítéséhez.

Gondolnunk kell a szakember-utánpótlásra is. Mindaddig, míg ez a kérdés a Babeş—Bolyai Tudományegyetemen a német és magyar nemzetiségű dolgozók tanácsainak Nicolae Ceauşescu elvtárrsal folytatott tanácskozásai szellemében végleges megoldást talál, arra fogunk törekedni, hogy azok, akik óhajtják, a nemzetiségek történetéből készíthessék kellő irányítás alatt doktori disszertációjukat.

Terveink valóra váltásához a sajtó — így elsősorban a *Korunk* — támogatását várjuk.